

<https://interscience.uz/>

ISSN 2181-1709 (P)

ISSN 2181-1717 (E)

SJIF: 3,546 (2020)

2022/№ 8

ТАЪЛИМ ВА ИННОВАЦИОН ТАДҚИҚОТЛАР

ОБРАЗОВАНИЕ И ИННОВАЦИОННЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

EDUCATION AND INNOVATIVE RESEARCH

ТАЪЛИМ ВА ИННОВАЦИОН ТАД҆ҚИҚОТЛАР
ОБРАЗОВАНИЕ И ИННОВАЦИОННЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
EDUCATION AND INNOVATIVE RESEARCH

№ 8, 2022
Август

Муассис:
Бухоро давлат университети
Фан ва таълим МЧЖ

Бош мухаррир: Маъмуроў Баҳодир
Бахшуллаевиҷ

Жамоатчилик кенгапси раиси:
Хамидов Обиджон Ҳафизовиҷ,
Бухоро давлат университети ректори

Таҳририят кенгапси раиси:
Махмудов Мэлс Ҳасановиҷ

Масъул котиб: Акрамова Гулбаҳор
Ренатовна

Техник мухаррир: Давронов Исмоил
Эргашевич

Таҳририят мансизи:
Бухоро шаҳар,
Қ.Муртазоев кӯчаси, 16-үй

Телефон:
+998(90)744-00-22

E-mail:
eirjurnal2020@gmail.com

Журналнинг электрон сайти:
www.interscience.uz

Журнал ОАК Раёсатининг 2021 йил
30 сентябрдаги 306/6-сон Карори билан
ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ,
ФИЛОЛОГИЯ, ТАРИХ
ФАНЛАРИ бўйича фалсафа
доктори (PhD) ва фан доктори (DSc)
иљмий даражасига талабгорларнинг
диссертация ишлари юзасидан асосий
иљмий натижаларини чоп этиши тавсия
этилган иљмий нашрлар рўйхатига
киритилган

Босишига руҳсат этилди: 30.08.2022 й.
Қоғоз бичими 60x84 1/8, б/т.12,5.
Буюртма рақами 12
«FAN VA TA'LIM» нашриётида чоп
етилди. Бухоро шаҳар

Журнал 28.07.2021 йилда 9305
рақами билан Ўзбекистон Оммани
вий ахборот воситалари давлат
рўйхатидан ўтган

Журнал 2020 йилда ташкил топди
ва 2 ойда 1 марта чоп этилди.
2021 йил ноябрь оидидан бошлаб
хар ойда 1 марта ўзбек, рус ва инглиз
тилларида чоп этилади

«Таълим ва инновацион
тад҆қиқотлар» халқаро иљмий-ме-
тодик журналидан кўчириб босиши
таҳририятнинг розилиги билан
амалга оширилади

Мақолада келтирилган фактларнинг
тўғрилиги учун муаллиф масъулларидир

ҚУТЛОВ!

(профессор Қаҳрамон Кенжаевич Ражабов – 60 ёшда)

Ўзбекистон
тарихининг забардаст
тад҆қиқотчиларидан
бери, тарих фанлари
доктори, Ўзбекистон
Фанлар Академияси
Тарих институтининг
етакчи илмий ходими,
профессор Қаҳрамон
Кенжаевич Ражабов
60 ёшни қаршилааб турибди.

“Таълим ва инновацион тад҆қиқотлар”
халқаро иљмий-методик журналимининг
таҳририят кенгаси аъзоси бўлган
Қаҳрамон Кенжаевич Ражабовни
таҳририят аъзолари номидан қутлаймиз.
Тарих илмининг қаҳрамони бўлган олимга
соғлиқ, ижодий баркамоллик, Ватанимиз
тарихининг янги очилмаган қирраларини
ёритишда куч-қувват ва омадлар тилаймиз.

Журналда у кишининг ҳаёти ва
фаолиятига багишланган тарих
фанлари доктори, Бухоро давлат
университети профессори Сулаймон
Иноятовнинг мақоласини чоп этмоқдамиз.

Журнал таҳририяти

60 ёшингиз муборак бўлсин!

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ	
Иноятов С. Забардаст, фидойи ва жасоратли тарихчи	7
Сейдаметова Г. У., Хадембаева Д. Ш. К вопросу изучения Каракалпакского орнамента в ремесленных изделиях	12
Рахматов Х. Б. Бухоро амирлигининг шимоли-шарқий ҳудудларидағи вилоятлар	18
Хўжаназаров А. З. Мустақилликнинг дастлабки йилларида соғлиқни сақлаш соҳасининг ривожи (сурхондарё мисолида)	27
Ражабова Д. Я. XIX асрнинг 2-ярми- XX асрнинг бошларида Бухородаги ҳиндуйлик конфесияси тарихи	34
10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ	45
Нигматова Л. Х. Язык и культура в лингвокультурологии.	52
Juraeva Z. R. The study of the gender paradigm in modern linguistics	61
Niyozova Sh. T. Contrastive analysis of the concept "face" in the english and russian languages	66
Veli Savaş Yelok. Abdullah Âripov'un şiirlerinde tezat sanatı	71
Chorakulova D. Z. Reflection of geographical conditions in the oikonymy of uzbekistan.	84
Сатбаев А. Б. С.Ибрагимов шеъриятида лирик қаҳрамон ва поэтик образлар орқали лирик кечинманинг ифодаланиш ҳусусиятлари	89
Xrojiddinova M. M. "Qora" rang-tus sifatining konnotativ ma'nosи va pragmatik maqsadlarda qo'llanishi masalasi.	93
Sharipova M. J. Maqollardagi "qo'y" limgiga oid leksemalarning iste'molga yaroqlilik jihatdan darajalanishi	101
Кожалипесова П. А. Бошланғич таълим машғулотларида луғатлар билан ишлашда интеграциян ёндашиш	105
Ganiyeva D. S. Unli va ayrim undosh tovushlarni o'qitishda mashqlarning o'rni	240
13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ	
Курбанова Г. Н. Бўлажак ўқитувчиларда касбий-оператив тафаккурини ривожлантиришнинг дидактик имкониятлари	109
Алламуратов Ш. И. Тренировка юкламаларини организмга таъсирини биохимиявий усул билан баҳолаш	116
Баходирова Г. К. Олий таълим муассасаларида ўқитувчи фаолиятини баҳолаш мезонлари ҳусусида	120
Сайдкулова Ф. Ф. Необходимость развития экономической компетентности у студентов	125
Shomirzaev M. X. Texnologiya ta'limalda ta'limning shaxsga yo'naltirilgan texnologiyasi	133
Гулямов Дж. Р., Нурбоев Қ. М. Дарс жараёнини болаларнинг индивидуаллигига йўналтириш методи: синтезланган дарс	140
Abdurahmonov Z. B. Oliy ta'limalda raqamli texnologiyalar - an'anaviy didaktikaning innovatsion o'zgarishining samarali mexanizmi sifatida	151
Курбонов И. Ф. Мактабгача таълим ташкилотлари фаолиятини бошқаришда директорларнинг касбий компетенциясини ривожлантириш методикаси такомиллаштириш	157

Холматов Ш. С. Ўкув фаолиятида шахснинг ўз-ўзини ривожлантириши	162
Хайдарова М. Дж. Кичик мактаб ёшидаги ўкувчиларнинг ўзига хос ривожланиш хусусиятлари	167
Бахронова А. И. Бўлажак бошлангич синф ўқитувчиларини дарсдан ташқари тарбиявий фаолиятни амалга оширишга тайёрлашнинг педагогик имкониятлари	171
Нуруллоев Ф. Н. Касбий-методик тайёргарлик тизими бўлажак информатика ўқитувчи-тадқиқотчини тайёрлашнинг ўзига хос хусусиятлари.	177
Зокирова С. М. Ички омонимия билан боғлиқ бўлган конгруэнтлик	185
Karshiyeva T. Sh. Til ta'limida qo'llanuvchi didaktik o'yinlarning mohiyati	193
Норбоев А. Г. Ўзбекистон Республикаси умумий ўрта таълим тизимида география фанини экологиялаштириш: тарихий таҳлил ва дидактик талаблар	198
Махмудов Ф. Ж. Академик лицейлар квант физикасини ўқитишида рақамли технологиялардан фойдаланиш усуллари.	203
Худойназаров Э. М. Синфдан ташқари ишлар ўкувчилар мантиқий фикрлашини ривожлантириш омили сифатида	207
Mamatov D. N. Madañiyatlararo munosabatning ta'lim va ishlab chiqarish jarayoniga tasirining pedagogik imkoniyatlari	212
Қобилова Ў. К. Иқтисодиётнинг рақамлашуви шароитида ўкувчиларни касб-хунарга йўналтириш механизмлари	221
Мирзаев К. К. Креатив ёндашув асосида мактабгача ёшдаги болалар тафаккурини ривожлантириш	229
Курбонов F. F. Smart education масофавий фан тўгараги ва уни ташкил этиш методикаси	239
Ashurova D. Kh. Davra suhbati bo'lajak biologiya o'qituvchilarining kvaziprofessional faoliyatini takomillatish usuli sifatida	246
Raupova M. H. Talabalarda harbiy-kasbiy motivatsiyani shakllantirish.	253
Nazarov T. T. Формирование военно-профессиональной мотивации у студентов.	268
Xoliqov I. R. Harbiy ta'lim fakulteti talabalarida pedagogik kompetensiyaning shakllanishi	278
19.00.00 – ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ	
Завгородняя Е. В. Современная психология и проблема интеграции завгородняя елена васильевна	284
Xuseynova A. A. Inson kapitalini o'rganishning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari	294
Юлдашева М. Б., Саминжонова З. И. Талабалардаги ёлғизлик ҳисси ва ҳаётга бардошлигининг ўзаро муносабати	300
Тошназарова У. А. Мулоқот маданиятининг таркибий-ташхисий модели	307

ТАЪЛИМ ВА ИННОВАЦИОН ТАДҚИҚОТЛАР

ЖАМОАТЧИЛИК КЕНГАШИ АЪЗОЛАРИ

Джусураев Рисбой Ҳайдарович, педагогика фанлари доктори, Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси академиги

Шамсутдинов Рустамбек Темирович, Андижон давлат университети профессори, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ёдудими, тарих фанлари доктори

Мажисидов Ином Урушевич, техника фанлари доктори, профессор. Ўзбекистон миллӣ университети.

Олимов Қаҳрамон Танзилович, педагогика фанлари доктори, профессор. А.И.Герцен номидаги Россия давлат педагогика университети Тошкенти филиали

Таджикходжаев Зокирхўжа Абдузатторович, техника фанлари доктори, профессор

Мусурмонова Оинисо, педагогика фанлари доктори, профессор

Сафарова Роҳат Гайбуллоевна, педагогика фанлари доктори, профессор, Т.Н.Кори-Ниёзий номидаги Ўзбекистон педагогика фанлари илмий тадқиқот институти.

Ибрағимов Ҳолбой Ибрағимович, педагогика фанлари доктори, профессор. Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

ТАХРИРИЯТ КЕНГАШИ АЪЗОЛАРИ

Артамонова Екатерина Иосифовна, педагогика фанлари доктори, профессор, Москва давлат педагогика университети, Ҳалқаро педагогика фанлари академиясининг президенти

Емельянова Ирина Евгеньевна, педагогика фанлари доктори, профессор. Жанубий-ураль давлат ижтимоий-педагогика университети, Россия

Кўзъменко Галина Анатольевна, педагогика фанлари доктори, профессор. Москва давлат педагогика университети, Жисмоний тарбия, спорт ва саломатлик институти

Олимов Шириной Шарофович, педагогика фанлари доктори, профессор. Бухоро давлат университети

Сафаралиев Бозор Сафаралиевич, педагогика фанлари доктори, профессор. Челябинск давлат академияси

Жўраев Хусниддин Олимбибоевич, педагогика фанлари доктори, доцент. Бухоро давлат университети

Кўлишов Владимир Васильевич, педагогика фанлари доктори, профессор. Давлат иқтисодиёт ва технология университети профессори, Кривой Рог, Украина

Лазаренко Ирина Рудольфовна, педагогика фанлари доктори, профессор. Алтай давлат педагогика университети ректори, Россия

Филиппова Оксана Геннадьевна, педагогика фанлари доктори, профессор. Жанубий-ураль давлат ижтимоий-педагогика университети, Россия

Христо Кючуков, педагогика фанлари доктори. Умумий тилишунслик ва психолингвистика профессори. Берлин Эркин университети, Туркология институти. Ҳалқаро психолингвистика ва Социолингвистика журнали асосчиси ва муҳаррир, Германия

Кумков Михаил Иванович, физика-математика фанлари доктори, профессор. М.В. Ломоносов номидаги Москва давлат университети

Тилавова Матлаб Мухаммадовна, педагогика фанлари номзоди, доцент. Бухоро давлат университети

Дилова Наргиза Гайбуллаевна, педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент. Бухоро давлат университети

Максименко Сергей Дмитриевич, академик, психология фанлари доктори, профессор. Украина Миллӣ педагогика фанлари академиясининг академиги

Умаров Баҳридин Мингбаевич, психология фанлари доктори, профессор. Тошкент давлат педагогика университети

Козлов Владимир Васильевич, психология фанлари доктори, профессор. Ҳалқаро психология фанлари академияси президенти, П.Г.Демидова номидаги Ярославль давлат университети, Россия

Жабборов Азим Мейликулович, психология фанлари доктори, профессор. Карши давлат университети

Бафаев Мухиддин Мухаммадович, психология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD). Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети

Падалка Олег Семенович, педагогика фанлари доктори, профессор, М.П. Драгоманова номидаги педагогика миллий университети, Украина

Ражабов Дилюд Зарипович, филология фанлари доктори, профессор. Бухоро давлат университети

Маджидова Райно Уришевна, филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети

Файзуллаев Мухаммад Бакаевич, филология фанлари номзоди, доцент. Бухоро давлат университети

Жамиллова Баишорат Сатторовна, филология фанлари номзоди, доцент. Бухоро давлат университети

Юсупова Хилола Ўқтиқмовна, филология фанлари номзоди, доцент. Бухоро мухандислик-технология институти

Рӯзизева Моҳиҷерҳа Еқубоновна, филология фанлари бўйича фалсафа дойтори (PhD), доцент. Бухоро давлат университети

Иноятов Сулаймон Иноятович, тарих фанлари доктори, профессор. Бухоро давлат университети

Ражабов Қаҳрамон Кенжасевич, тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Фанлар академияси Тарих институти етакчи илмий ходими

Ҳазретали Турсун, тарих фанлари доктори, профессор, Ҳожа Аҳмад Яссавий номидаги ҳалқаро қозоқ-турк университети профессори

Мамедова Ирада, тарих фанлари бўйича фалсафа доктори, доцент. Озарбайжон Миллӣ академияси Тарих институти бўлим бошлиғи

Жўмаев Рустам Фанишевич, сиёсий фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент. Бухоро давлат университети

Тимур Ҳўжаяғиев, тилишунос ва адабиётшунос олим. Мичиган университети профессори (АҚШ)

Nurettin Hatipoğlu Doç. Dr. Zonguldak Bülent Ecevitt Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü (Турция)

Хайитов Шодмон Аҳмадович, тарих фанлари доктори, профессор. Бухоро давлат университети

Муллоджсанов Сайфулло Кучаковиҷ, тарих фанлари доктори, профессор. Тоҷикистон миллӣ университети

Долгов Вадим Викторович, тарих фанлари доктори, профессор. Үдмурти давлат университети, Россия

Артикова Ҳифиза Тўймуллоровна, биология фанлари доктори, доцент. Бухоро давлат университети

Наврузова Шакар Йостамоёна, тиббиёт фанлари доктори, профессор, Бухоро давлат тиббиёт институти

Гашкі Сергей Владимирович, иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Давлат иқтисодиёт ва технология университети профессори, Кривой Рог, Украина

Куролов Кобулжон Кўлманилович, иқтисодиёт фанлари доктори, профессор. Ислом Каримов номидаги Тошкент давлат техника университети ҳуҷуридана педагог қадрларни қўйта тайёрлаш ва уларнинг маъзакасини ошириш тармоқ маркази директори

Маманазаров Абдуҳаким Бозоровиҷ, иқтисодиёт фанлари фан номзоди, доцент. Ломоносов номидаги Москва давлат университети Тошкент филиали

Соҳибов Акрам Рустамович, педагогика фанлари номзоди, доцент. Қарши давлат университети

Умаров Баҳиулло Жўраевиҷ, педагогика фанлари номзоди, доцент. Бухоро давлат университети

Ҳасанова Гулноз Қосимовна, педагогика фанлари номзоди, доцент. Бухоро давлат университети

ОБРАЗОВАНИЕ И ИННОВАЦИОННЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

ЧЛЕНЫ ОБЩЕСТВЕННОГО СОВЕТА

Джураев Рисбай Хайдарович, доктор педагогических наук, академик АНРУз

Шамсутдинов Рустамбек Темирович, профессор Андижанского государственного университета, заслуженный работник культуры Узбекистана, доктор исторических наук

Мажисиев Ином Урушевич, доктор технических наук, профессор, Национальный университет Узбекистана им.

Мирзо Улугбека

Олимов Каҳрамон Танзилович, доктор педагогических наук, профессор. Ташкентский филиал Российского государственного педагогического университета имени А.И. Герцена

Таджиходжаев Закирхужа Абдулсатторович, доктор технических наук, профессор

Мусурмонова Ойинисо, доктор педагогический наук, профессор

Сафарова Роҳат Гайбуллоевна, доктор педагогических наук, профессор, Узбекский научно-исследовательский институт педагогических наук имени Т. Н. Кори-Ниязи

Ибрагимов Холбай Ибрагимович, доктор педагогических наук, профессор, Узбекский государственный университет мировых языков

РЕДАКЦИОННО-ИЗДАТЕЛЬСКИЙ СОВЕТ

Артамонова Екатерина Иосифовна, доктор педагогических наук, профессор, Московского государственного педагогического университета. Президент Международной академии педагогических наук

Емельянова Ирина Евгеньевна, доктор педагогических наук, профессор, Южно-уральский государственный гуманитарно-педагогический университет. Россия

Кузьменко Галина Анатольевна, доктор педагогических наук, профессор. Московский государственный педагогический университет, Институт физической культуры, спорта и здоровья

Олимов Ширинбек Шарофович, доктор педагогических наук, профессор Бухарский государственный университет

Сафаралиев Бозор Сафаралиевич, доктор педагогических наук, профессор кафедры социально-культурной деятельности Челябинской государственной академии

Джураев Ҳусниддин Олтинбекович, доктор педагогических наук, доцент. Бухарский государственный университет

Кулишов Владимир Васильевич, доктор педагогических наук, профессор. Государственный университет экономики и технологий, Кривой Рог, Украина

Лазаренко Ирина Рудольфовна, доктор педагогических наук, профессор. Ректор Алтайского государственного педагогического университета, Россия

Филиппова Оксана Геннадьевна, доктор педагогических наук, профессор. Южно-уральский государственный гуманитарно-педагогический университет. Россия

Христо Кючуков, доктор педагогических наук. Профессор общего языкознания и психолингвистики. Свободный университет Берлина, Институт тюркологии. Редактор Международного журнала психолингвистики и социолингвистики, Германия

Кумсков Михаил Иванович, доктор физико-математических наук, профессор Московского государственного университета им. М.В. Ломоносова

Тилавова Матлаб Мухаммадовна, кандидат педагогических наук, доцент. Бухарский государственный университет

Дилова Наргиза Гайбуллаевна, PhD по педагогическим наукам, доцент. Бухарский государственный университет

Максименко Сергей Дмитриевич, академик, доктор психологических наук, профессор. Академик Национальной академии педагогических наук Украины

Умаров Баҳриддин Мингабеъвич, доктор психологических наук, профессор. Ташкентский государственный педагогический университет

Козлов Владимир Васильевич, доктор психологических наук, профессор. Ярославского государственного университета им. П.Г. Демидова. Президент Международной академии психологических наук, Россия

Жабиров Азим Мейликубович, доктор психологических наук, профессор. Каршинский государственный университет

Бафаев Мухиддин Мухаммадовиҷ, PhD по психологическим наукам. Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами

Падалка Олег Семенович, доктор педагогических наук, профессор, Национального педагогического университета имени М.П. Драгоманова, Украина

Ражабов Диляод Зарипович, доктор филологических наук, профессор. Бухарский государственный университет

Маджидова Райно Ӯззиневна, доктор филол. наук, профессор, Узбекский государственный университет мировых языков.

Файзуллаев Мухаммад Бакаевич, кандидат филологических наук, доцент. Бухарский государственный университет

Жамилова Башорат Сатторовна, кандидат филологических наук, доцент. Бухарский государственный университет

Юсупова Хилола Уқтамовна, кандидат филологических наук, доцент. Бухарский инженерно-технологический институт

Рузиева Моҳиҷаҳра Яқубовна, PhD по филологическим наукам, доцент. Бухарский государственный университет

Иноятов Сулаймон Иноятович, доктор исторических наук, профессор. Бухарский государственный университет

Ражабов Каҳрамон Конжасеъвич, доктор исторических наук, профессор, Ведущий научный сотрудник института

Истории Академии наук Узбекистана

Ҳарзетали Ҷурсун, доктор исторических наук, профессор Международного казахско-турецкого университета

имени Ҳоджи Ахмада Яссави

Мамедова Ирада, PhD по историческим наукам, доцент, заведующий институтом истории Национальной Академии Азербайджана

Джусмаев Рустам Ганиевич, PhD по политологии, доцент. Бухарский государственный университет

Тимур Ҳужағұлы, лингвист и литературовед. Профессор Мичиганского университета (США)

Nuriettin Hatipoğlu, Assoc. доктор, университет Зонгулдақ Бюлент Эджевит, факультет искусств и наук, исторический факультет (Турция)

Хайитов Шодмон Ахмадович, доктор исторических наук, профессор. Бухарский государственный университет

Муллоджсанов Сайфулло Кучакович, доктор исторических наук, профессор. Национальный университет

Таджикистана

Долгов Вадим Викторович, доктор исторических наук, профессор. Удмуртский Государственный Университет.

Россия

Артикова Хафиза Тўймуродовна, доктор биологических наук, доцент. Бухарский государственный университет

Наврузова Шакар Істамовна, доктор медицинских наук, профессор, Бухарский государственный медицинский институт

Гүніко Сергей Владимирович, доктор экономических наук, профессор, проректор Государственного экономико-

технологического университета, Кривой Рог, Украина

Құролев Қобуљсон Құлманович, доктор экономических наук, профессор. Центр переподготовки и переподготовки

преподавателей при Ташкентском государственном техническом университете имени Ислама Каримова

Маманазаров Абдуҳаким Бозоровиҷ, кандидат экономических наук, доцент. Ташкентский филиал МГУ им. М.В.

Ломоносова

Соҳибов Акрам Рустамович, кандидат педагогических наук, доцент. Каршинский государственный университет

Умаров Баҳиула Ҷусмаевиҷ, кандидат педагогических наук, доцент. Бухарский государственный университет

Ҳасанова Гулноз Қасимовна, кандидат педагогических наук, доцент. Бухарский государственный университет

EDUCATION AND INNOVATIVE RESEARCH

MEMBERS OF THE PUBLIC COUNCIL

Djuraev Risboy Haydarovich, Doctor of Pedagogical Sciences, Academician of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan

Shamsutdinov Rustambek Temirovich, Professor of Andijan State University, Honored Worker of Culture of Uzbekistan, Doctor of Historical Sciences

Majidov Inom Urushevich, Doctor of Technical Sciences, Professor. National University of Uzbekistan.

Olimov Kahramon Tanzilovich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor. Tashkent branch of the Russian State Pedagogical University named after AI Gertsen

Tadzhikhodjaev Zokirkhoja Abdusattorovich, Doctor of Technical Sciences, Professor

Musurmonova Oyniso, doctor of pedagogical sciences, professor

Safarova Rohat Gaybulloevna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Uzbek Scientific Research Institute of Pedagogical Sciences named after TN Qori-Niyazi.

Ibragimov Kholboy Ibragimovich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Uzbekistan University of World Languages

MEMBERS OF EDITORIAL COUNCIL

Artamonova Ekaterina Iosifovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, President of the Moscow State Pedagogical University, International Academy of Pedagogical Sciences

Emelyanova Irina Evgeneevna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, South Ural State Humanitarian Pedagogical University. Russia

Kuzmenko Galina Anatolevna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor. Moscow State Pedagogical University, Institute of Physical Culture, Sports and Health

Olimov Shirinboy Sharofovich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor. Bukhara State University

Safaraliev Bozor Safaralievich, doctor of pedagogical sciences, professor. Chelyabinsk State Academy

Jurayev Husniddin Oltinboevich, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor. Bukhara State University

Kulishov Vladimir Vasilevich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor. Vice-Rector of the State University of Economics and Technology, Krivoy Rog, Ukraine

Lazarenko Irina Rudolfovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor. Rector of Altai State Pedagogical University, Russia

Filippova Oksana Gennadevna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor. South Ural State Humanitarian Pedagogical University. Russia

Christo Kyuchukov, Doctor of Pedagogical Sciences. Professor of General Linguistics Psycholinguistics. Free University of Berlin, Institute of Turkology. Founder and editor of the International Journal of Psycholinguistics and Sociolinguistics, Germany

Kumskov Mikhail Ivanovich, Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor. M.V. Lomonosov Moscow State University

Tilavova Matlab Muhammadovna, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor. Bukhara State University

Dilova Nargiza Gayullaevna, PhD in pedagogical sciences, associate professor. Bukhara State University

Maksimenko Sergey Dmitrievich, academician, doctor of psychological sciences, professor. Academician of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

Umarov Bakhriddin Mingbaevich, Doctor of Psychological Sciences, Professor. Fergana State University

Kozlov Vladimir Vasilevich, Doctor of Psychological Sciences, Professor. President of the International Academy of Psychological Sciences, Yaroslavl State University named after PG Demidova. Russia

Jabborov Azim Meylikulovich, Doctor of Psychological Sciences, Professor. Karshi State University

Bafaev Muhiddin Muhammadovich, Doctor of Philosophy in Psychology PhD. Tashkent State Pedagogical University named after Nizami

Padalka Oleg Semenovich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, National Pedagogical University named after M.P. Dragomanova, Ukraine

Rajabov Dilshod Zaripovich, Doctor of Philology, Professor. Bukhara State University

Madjidova Rano Urishevna, Doctor of Philology Sci., Professor, Uzbek State University of World Languages, Tashkent, Uzbekistan

Fayzullayev Muxammad Bakayevich, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor. Bukhara State University

Jamilova Bashorat Sattorovna, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor. Bukhara State University

Yusupova Hilola Uktamovna, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor. Bukhara Institute of Engineering and Technology

Ruzieva Mohichehra Yakubovna, PhD in Philology, Associate Professor. Bukhara State University

Inoyatov Sulaymon Inoyatovich, Doctor of Historical Sciences, Professor. Bukhara State University

Rajabov Qahramon Kenjaevich, Doctor of Historical Sciences, Professor, Leading Researcher at the Institute of History of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Hazretili Tursun, Doctor of Historical Sciences, Professor of the International Kazakh-Turkish University named after Khoja Ahmad Yassavi

Mamedova Irada, Doctor of Philosophy PhD, ex. History, Associate Professor, Head of the Institute of History of the National Academy of Azerbaijan

Jumeiev Rustam Ganievich, Doctor of Philosophy (PhD) in Political Science, Associate Professor. Bukhara State University

Timur Khuzhaugli, linguist and literary critic. Professor at the University of Michigan (USA)

Nurettin Hatunoğlu Assoc. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History (Turkey)

Khayitov Shodmon Akhmadovich, Doctor of Historical Sciences, Professor. Bukhara State University

Mullojanov Sayfullor Kuchakovich, Doctor of Historical Sciences, Professor. National University of Tajikistan

Dolgov Vadim Viktorovich, Doctor of Historical Sciences, Professor. Udmurt State University. Russia

Artikova Hafiza Tuyumurodovna, Doctor of Biological Sciences, Associate Professor. Bukhara State University

Navruzova Shakar Istamovna, Doctor of Medical Sciences, Professor, Bukhara State Medical Institute

Gushko Sergey Vladimirovich, Doctor of Economics, Professor, Vice-Rector of the State University of Economics and Technology, Krivoy Rog, Ukraine

Kurolov Kobuljon Kulmanovich, Doctor of Economics, Professor. Director of the center for retraining and retraining of teachers at the tashkent state technical university named after Islam Karimov

Mamanazarov Abdulkhakim Bozorovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor. Tashkent branch of Lomonosov Moscow State University M.V. Lomonosov

Sohibov Akram Rustamovich, candidate of pedagogical sciences, associate professor. Karshi State University

Umarov Bakhshullo Djuraevich, candidate of pedagogical sciences, associate professor. Bukhara State University

Hasanova Gulnoz Kasimovna, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor. Bukhara State University

ЗАБАРДАСТ, ФИДОЙ ВА ЖАСОРАТЛИ ТАРИХЧИ*Сулаймон Иноятов,**Бухоро давлат университети профессори, т.ф.д.*

Илмни азиз, фанни мукаддас хисоблаб, тарих илмида жасорат кўрсатиб, толмасдан олга юрадиган, қўркиш, ҳадиксираш нималигини хаёлига ҳам келтирмайдиган, адолат ва ҳаёт ҳақиқатини очиб беришда фидоийликни намойиш этиб келаётган жасур тарихчи олимлардан бири – Қаҳрамон Кенжаевич Ражабовдир.

Мен бу инсонни салкам 40 йилдан бери биламан ва чексиз ҳурмат қиласман. Бу инсоннинг ҳақиқат ва адолат учун бир умр курашиб келганининг гувоҳиман. Кўплаб тарихий баҳсу мунозараларда доимо ғолибликни қўлга киритганининг шоҳидиман. Шундай баҳсу мунозараларда жўшиб, ёниб, тошиб гапиришларининг иштирокчисиман.

Мен бу тарихчи олимдаги илмий салоҳият, ўзига ишонч, шогирдларга меҳр, устозларга эҳтиромни кўриб, буюк мутафаккир, улуғ шоир Алишер Навоий номидаги вилоятнинг педагогика институтига ишга таклиф қилганман. Бу таклифни рад этмаган олим, ўриндошлиқ асосида фаолият қўрсатиб, қисқа муддат ичида ўқитувчи ва талабалар орасидан иқтидорлilarини танлаб, улар билан илмий йўналишда иш олиб борди. Сидқидилдан илм шайдоларини жалб қила билиш бу жонқуяр олим атрофида жуда кўп илмга чанқоқ шогирдларнинг тўпланишига сабаб бўлди.

Шогирдликни юксак қадрият хисоблаб, унга амал қилиб келаётган Қаҳрамон Ражабов атрофига ўнлаб магистр ва ёш ўқитувчилар тўпланиб, унинг бевосита раҳбарлигида илмий тадқиқотлар олиб бормоқдалар. Бугун уларнинг бир нечтаси (Мурод Раҳматов, Ҳусан Абуев, Умид Ҳайитов, Зухуриддин Жунаев ...) тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олишга муваффақ бўлди. Яна бир нечтаси шу юксак илмий даражага эришиш учун иш олиб бормоқда.

Олимнинг ўзи туғилиб ўсган Бухоро вилояти учун ҳам тарихчи кадрларни етиштиришда алоҳида хизматлари борлигини такидлаш жоиз. Биргина Бухоро давлат университетида тарихчи олимнинг ўнлаб шогирдлари (Камол Раҳмонов, Фарруҳ Темиров, Дилноза Жамолова, Ойбек Рашидов, Исмат Наимов, Амонкелди Ахматов ...) илмий даражага эга бўлиб, ёшларга таълим тарбия бериб, Бухоро тарихининг очилмаган қирраларини ўрганаётган бўлса, яна ўнлаб шогирдлари илмий тадқиқот

TALABALARDA HARBIY-KASBIY MOTIVATSIYANI SHAKLLANTIRISH

Nazarov Tohir Toshpo'lotovich,
Harbiy ta'lif fakulteti Maxsus tayyorgarlik sikli o'qituvchisi.
Buxoro davlat universitetining Pedagogika instituti

Annotatsiya: Maqola talabalarning o'quv va jangovor faoliyati jarayonida ma'naviy, axloqiy, jismoniy sifat jihatdan samarali natijaga erishishi. Guruhdagi o'zaro munosabatlar kishilar xulq-atvoriga ta'sir ko'rsatishi, talabaning o'z ofitseriga bo'lgan ichki sub'ektiv munosabati unda harbiy xizmatga nisbatan ijobiliy munosabatni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Qandaydir sabablarga ko'ra, ushbu munosabat salbiy bo'lsa, bo'ysunish majburiy, xizmat jarayoni esa zerikarli bo'ladi, natijada kelishmovchilik va ko'ngilsiz holatlar kelib chiqadi. Aksincha, ofitser-o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi ijobiliy munosabat xizmatni osonlashtirib, uni sevimli mashg'ulotga aylantiradi. Bu esa talabalarda kerakli jangovar sifatlarni tarbiyalashga yordam beradi. Guruhlardagi harbiy intizomni mustahkamlashda o'zaro munosabatlar mazmuni katta ahamiyatga ega. Qayerda o'zaro munosabatlar harbiy nizomlar asosiga qurilgan bo'lsa, o'sha joyda harbiy intizom mustahkam bo'ladi. O'zaro qarama-qarshi motivlarning salmog'i qamrovli bo'lsa, shaxsni faoliyatga undovchi ehtiyojlarning ob'ekti o'zining qiymati bilan o'zaro baravarlashsa, u holda bunday motivlar kurashi ularga hamohang tarzda kuchli kechishiga sabab bo'ladi. Ta'lif vaqtida ham, ta'limdan tashqari holatlarda ham o'ziga xos his-tuyg'ularga, irodaviy sifatlarga, tafakkur va dunyoqarashga ega bo'lgan talabalar o'zaro munosabatlarga kirishadilar. Bu esa talabalar o'rtasidagi munosabatlar yordamida motivatsiyani shakllantirishga ega ekanligidan dalolat beradi.

Tayanch tushunchalar: motiv, motivatsiya, qiziqish, kayfiyat, faoliyat, shijoat, yuksak ma'naviyat, bilim, ko'nikma.

ФОРМИРОВАНИЕ ВОЕННО-ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ МОТИВАЦИИ У СТУДЕНТОВ FORMATION OF MILITARY-PROFESSIONAL MOTIVATION IN STUDENTS

Назаров Тохир Тошупулотович,
Преподаватель военного образования цикла специальной
подготовки. Педагогический институт Бухарского государственного
университета

Аннотация: В статье речь идет о духовно-нравственных и физических результатах студентов в процессе учебы и борьбы. Тот факт, что взаимодействия в группе влияют на поведение людей, внутреннее субъективное отношение курсанта к своему офицеру, имеет важное значение в формировании у него положительного

отношения к воинской службе. По какой-то причине, если такое отношение отрицательно, послушание обязательно, а процесс служения становится утомительным, что приводит к разногласиям и разочарованиям. Наоборот, положительные отношения между офицером-учителем и курсантами облегчают службу и превращают ее в хобби. Это способствует привитию воспитанникам необходимых бойцовских качеств. Содержание взаимодействий имеет важное значение для укрепления воинской дисциплины в коллективах. Там, где отношения основаны на воинской дисциплине, крепка воинская дисциплина. Если вес противоречивых мотивов всеобъемлющ, а объект потребностей, побуждающих индивида к действию, равен его значению, то борьба таких мотивов приведет к сильной синхронности между ними. Учащиеся, обладающие уникальными эмоциями, силой воли, мышлением и мировоззрением, взаимодействуют как во время учебы, так и вне ее. Это показывает, что они способны мотивировать студентов через отношения.

Ключевые понятия: мотив, мотивация, интерес, настроение, активность, смелость, высокая духовность, знания, мастерство.

FORMATION OF MILITARY-PROFESSIONAL MOTIVATION IN STUDENTS

*Nazarov Tohir Toshpulatovich,
Teacher of Military Education, Special Training Cycle.
Pedagogical Institute of Bukhara State University*

Annotation: The article is about the spiritual, moral and physical results of students in the process of learning and combat. The fact that the interactions in the group affect the behavior of the people, the internal subjective attitude of the student towards his officer is important in forming in him a positive attitude towards military service. For some reason, if this attitude is negative, obedience is mandatory, and the service process becomes tedious, resulting in disagreements and frustrations. On the contrary, a positive relationship between the officer-teacher and the students makes the service easier and makes it a hobby. This helps to instill in the students the fighting qualities they need. The content of interactions is important in strengthening military discipline in groups. Where relations are based on military discipline, military discipline is strong. If the weight of conflicting motives is comprehensive, and the object of the motivating needs of the individual is equal to its value, then the struggle of such motives will lead to a strong synchronicity between them. Students who have unique emotions, willpower, thinking, and worldviews interact, both during and outside of school. This shows that they are able to motivate students through relationships.

Basic concepts: motive, motivation, interest, mood, activity, courage, high spirituality, knowledge, skill.

Kirish. Zamonaviy rivojlanishning bosqichida jamiyat ijtimoiy hayotning barcha sohalarida murakkab globallashuv jarayonlarini boshdan kechirmoqda, ular yuqori shiddat va hodisalarning o‘zaro bog‘liqligi bilan alohida turmoqda. Fan va texnika yutuqlarini hayotga tatbiq etish inson faoliyatining deyarli barcha sohalarining jadal rivojlanishiga zamin yaratdi. Shu bilan birga mutaxassislarni kasbiy tayyorlashning o‘rni sezilarli darajada oshdi. Shunga asoslanib, ta’lim sifatini oshirish va uni doimiy tarzda takomillashtirish zarurati paydo bo‘ldi. Davlat mustaqilligi va hududiy yaxlitligini ta’minalash Qurolli Kuchlarning asosiy vazifasi ekanligini hisobga olsak, ofitserlarni tayyorlash va harbiy ta’lim tizimini takomillashtirish muammosi dunyoning barcha mamlakatlarida dolzarbdir. Harbiy ta’lim tashkil etilganidan buyon doimo olimlar va amaliyotchilar, turli bilim sohalari, ijtimoiy sohalar va davlat idoralari xodimlarining diqqatini tortgan. Ko‘pchilik tomonidan harbiy ta’lim armiyaning va umuman davlat kelajagiga ta’sir qiluvchi, ya’ni jamiyat rivoji, global jarayonlar, harbiy rivojlanishga yo‘nalish beruvchi omillardan biri hisoblanadi. Ushbu e’tibor harbiy ta’lim har doim Qurolli Kuchlarning yuqori jangovar qobiliyati va jangovar tayyorgarligini ta’milaganligi bilan bog‘liq.

Motiv va motivasiya muammosi jahon psixologiyasida turli tuman nuqtai nazardan yondashish orqali tadqiq qilib kelinmoqda. Uzoq va yaqin chet ellarda o‘ziga xos psixologik maktablar vujudga kelgan, ularning negizida ilmiy pozisiyalar va konsepsiylar mohiyati jihatdan farqlanuvchi g‘oyalar va yo‘nalishlar birlashdi.

Ongsizlik ta’limotining asoschisi Z.Freyd xulq motivalari va ehtiyojlari muammosini ishlab chiqib, motivatsiyaning manbai instinkt, u tur va individning saqlanish shartidir deb ta’kidlaydi. Mazkur holatni muallif individning energetik potensiya sifatida talqin etadi. Motivlarning falsafiy metodologik ahamiyati shuki, ular sabab oqibat, ichki murakkab bog‘lanishlar tuzilishini yuqori darajada rivojlangan tizim sifatida talqin qilinadi. Bunday yondashuv esa o‘z navbatida materiya rivojlanishining oliv mahsuli ekanligi to‘g‘risidagi xulosaga olib keladi. Chunonchi, maqsadga yo‘naltirilgan va maqsadga muvofiqlashdirilgan har xil mazmundagi savollar, axborotlar, ma’lumotlar, xabarlar kishilar faoliyatining ongli xususiyati ta’kidlab o‘tilgan mulohazalar mazmuni tarkibiga kiradi. Motivlar tuzilishini amaliy yo‘nalishga qaratish-inson shaxsiga motivation, irodaviy, axloqiy, hissiy, kognitiv, regulyativ ta’sir o‘tkazishning omilkor shakllarining ilmiy asosi yuzaga kelishiga muhim imkon va kerakli shart-sharoitlar yaratadi. Insonning mehnat faoliyati tizimining murakkablashuvi ishlab chiqarishda axloqiy, ma’naviy, nafosat, ruhiy tarbiya jabhalari hamda radio, televideonie va targ‘ibot-tashviqot ta’sirini samarali olib borishi, kasbiy tayyorgarlikning ekstremal va stress holatlarning sharoitlari barqarorlashuvi, takomillashuvi, yaxshilanuvi, maqsadga muvofiqlashuvi kabi omillarning barchasi shaxs motiv doirasining o‘zgarishiga daxldor.

Metod. Kuzatish eng keng tarqalgan o‘rganish metodi bo‘lib, uning yordamida insonlar, harbiy jamoalar har xil sharoit va faoliyatlarda namoyon

qiladigan hissiyot, hatti-harakat, xulq-atvorlarning tashqi ko‘rinishlari na moyon bo‘lishlari o‘rganiladi.

Kuzatish faqatgina faktlarni qayd etishdangina bog‘liq bo‘lmadan, balki, ularni ilmiy jihatdan tushuntirish, tasniflash (klassifikasiyalash) va umumlashtirishni ham o‘z ichiga oladi.

Kuzatish metodining o‘ziga xos belgilari quyidagilar:

1.Har qanday kuzatish o‘zining maqsadiga ega bo‘ladi;

2.Kuzatish metodi o‘zining tizimlashganligi bilan ajralib turadi (masalan, kuzatish asnosida kuzatilayotgan voqeа va psixik hodisalar (munosabatlар, motivlar) o‘rtasidagi qat’iy aloqadorlikni aniqlash imkoniyatining borligi);

3.Kuzatilayotgan shaxslar yoki guruhlar soni va kuzatishlar soni yetaricha axborotlar yig‘ish hamda ularni matematik qayta tahlil qilish uchun yetarli bo‘lishi kerak;

4.Ma’lumotlarni ob’ektiv ravishda tizimlashtirish va yozib olish imkoniyatining mavjudligi (bayonnomalashtirish, magnitofonga yozib olish, foto-kinotasvir va hokazo);

Kuzatish metodiga nisbatan biz yuqorida sanab o‘tgan talablar albatta ofitser-o‘qituvchilar tomonidan inobatga olinishi lozim.

Kuzatish har xil shakllarda amalga oshirilishi mumkin:

a) bevosita-tadqiqotchining o‘zi tomonidan olib boriladi;

b) bilvosita-boshqa kishilardan (o‘qituvchidan, sikl boshliqlaridan va h.k.) olgan ma’lumotlarni tadqiqotchi umumlashtiradi.

Kuzatish tabiiy sharoitlarda amalga oshirilishi bilan ajralib turadi. U voqealarning odatdagи tabiiy maromini buzmaydi. Ushbu usul o‘zining afzalliliklari bilan bir qatorda ba‘zi bir kamchiliklariga ham ega:

- uzoq vaqt davom etishi;

- natijalarni yozib borishning qiyinligi;

- o‘rganilayotgan ob’ektlarning ko‘pligi;

- materiallarni yig‘ishning qiyinligi.

Kuzatish usuli vositasida ma’lum birlab yoki guruh (ularning psixologik xususiyatlari) haqidagi faktlar aniq maqsad bilan izchil ravishda to‘plib boriladi. Ammo, kuzatish uslubi bilan o‘rganilayotgan ob’ekt faoliyatining tashqi tomonlarigina emas, balki uni yuzaga keltirgan kuchlarni-fikr, motiv, hissiyot, maqsad va ehtiyojlarni ham kuzatish, o‘rganish maqsadga muvofiq.

Ofitser-o‘qituvchi kuzatish uslubidan foydalanib, ob’ektni o‘rganganda talabaning o‘zi haqida bergen ma’lumotlar o‘zining fikrlari, hissiyotlari, harakatlari haqidagi xabarlardan ustalik, mahorat bilan foydalanishi kerak. Psixologiyada bunday ma’lumotlarga “o‘z-o‘ziga hisobot” deyiladi.

Bo‘ysunuvchilarning o‘z-o‘ziga hisoboti ularning individual-psixologik xususiyatlarini o‘rganishning asosiy vositasi hisoblanadi. Muayyan inson haqida faqatgina uning tashqi xulq-atvoriga qarab xulosa chiqarish yetarli emas. Agar, talaba zohiran xotirjam bir holatda quroldan o‘q otib topshiriqni yaxshi bajarar ekan, bu unda ichki hissiy kechinmalar bo‘lmadi degani emas. Buni, uning mashg‘ulotlardan keyingi hikoyasidan (agar u dilkash bo‘lsa) bilib olsa bo‘ladi. Undan keyin ofitser-o‘qituvchining ushbu talabada psixologik barqarorlikni ta’minalash uchun yana ishslashiga to‘g‘ri keladi.

Faqat tashqaridan kuzatibgina bu natijalarga erishib bo‘lmaydi.

Ammo, talabalarning o‘zi haqidagi fikrlariga har doim tanqidiy yondashish kerak bo‘ladi. Chunki inson o‘zi haqida, ayniqsa, o‘zining ichki kechinmalari haqida gapirganda ob’ektivlikdan yiroqlashib, sub’ektivlikka beriladi.

Kuzatishning eng maqbul shakli alohida talabani har xil faoliyatlarda, har xil vaziyatlarda, har xil kishilar davrasida kuzatish hamda ushbu kuzatish natijalarini bir tizimga solib, undan keyingina ma’lum bir xulosaga kelishdan iborat. Shundagina undagi xarakterni, yo‘nalishni, motiv, maqsad, his-tuyg‘u va kechinmalarini bilib olish, tushunish mumkin.

Ammo, bunday chuqur va atroficha xulosalar yasash, inson to‘g‘risida bir to‘xtamga kelish uchun juda ko‘p vaqt kerak bo‘ladi. Kichik komandirlar kuzatuv natijalarini o‘z natijalari bilan qiyoslab, umumlashtirish ham u yoki bu talaba to‘g‘risida fikrlar haqqoniyligini ta’minlaydi.

Kuzatishning ikkita turi farqlanadi:

- oddiy, ya’ni hayotiy kuzatish;
- ilmiy kuzatish.

Oddiy kuzatishda, kuzatuvchi o‘z kuzatishlarini jiddiy deb qabul qilmaydi. Shuning uchun ham o‘zi kuzayotgan insondagi ba’zi jihatlarga (ba’zan ikkinchi darajali) ko‘proq e’tiborni qaratib, muhim xususiyatlarni e’tibordan chetda qoldirishi mumkin. Shunday holatlar bo‘lmasligi uchun ofitser ilmiy kuzatish usulidan foydalanishi kerak bo‘ladi.

Ilmiy kuzatish oddiy kuzatish uslubidan quyidagilar bilan farq qiladi:

1. Kuzatishdan aniq maqsad belgilanadi.
2. Maqsaddan kelib chiqqan holda kuzatish rejasи ishlab chiqiladi.

Ilmiy kuzatish doimiy va izchil ravishda olib boriladi. Kuzatish faqatgina ma’lumotlar yig‘ishdangina iborat emas, balki ushbu yig‘ilgan axborotlarni muntazam ravishda tahlil qilish, qiyoslash, baholash va tekshirishni ham o‘z ichiga oladi.

Muhokamalar va natijalar. Shaxsning motiv doirasi uning ehtiyojlarida, irodaviy sifatlarida va vazifaviy imkoniyatlarida o‘z aksini topadi. Motivning tadqiqot tarixidan kelib, unga yondashsak, bu holda u insonlar hayoti va faoliyatini ruhiy jihatdan boshqaruvchisi sifatida talqinidan iborat o‘ziga xos turidir. Motiv tushunchasi, asosan, sut emizuvchi hayvonlarga taalluqli ekanligi ilmiy manbalarda ta’kidlab o‘tiladi. Insonlarga aloqador motivlar tushunchasi qo‘zg‘atuvchilar va qo‘zg‘ovchilarining barcha turlarini o‘z ichiga oladi (chunonchi, motivlar, eshtiyorlar, qiziqishlar, maqsadlar, intilishlar, motivlashgan ustanonkalar va boshqalar). Insonning motivlar oqimi to‘g‘risida mulohazalar insonning motivlari tuzilishini, ularning asosiy vazifaviy mexanizmlarini hamda shakllanish jarayoniga yo‘naltirishning strategik rejasini ishlab chiqish muammosini psixologik tomondan tushuntirish uchun shaxsning psixik rivojlanishi tahliliga o‘ziga xos ravishda taktik yondoshiladi.

Guruh talabalari har doim jamoa muhitida bo‘ladilar. Shuning uchun ham shaxslararo munosabatlar aniq bir tizimga solingan bo‘lib, ular harbiy nizomlar bilan tartibga solib turiladi. Talabalar o‘rtasidagi munosabatlar quyidagi shakllarda bo‘ladi: Ta’limga oid, ta’limdan tashqari (maishiy) va

shaxsiy munosabatlar.

Ta'limga oid munosabatlar xizmatni o'tashda, amaliy mashg'ulotlarda va kundalik hayotda nihoyatda zarur bo'lib, har bir kishidan eng avvalo jangovar, xizmatga va mehnatga oid, ijtimoiy-siyosiy majburiyatlarni so'zsiz bajarishni taqozo etadi. Ushbu o'zaro munosabatlar harbiy jamoaning tashkiliy tuzilishida rasman mustahkamlab qo'yilgan. Bundan tashqari ular harbiy nizom, buyruq, qoida va qo'llanmalarda bayon etilgan bo'ladi. Ofitser-o'qituvchilarning faoliyatlarini ushbu o'zaro munosabatlarni qaror toptirishga, mustahkamlashga va boshqarishga qaratiladi. Ta'limga oid o'zaro munosabatlar tizimi muntazam qaror toptirib boriladi. Masalan, o'qish faoliyatining u yoki bu jarayonida talabalarni qayta taqsimlash, majburiyatlarni belgilash va vazifalarni taqsimlash, hisobot vaqtini va shaklini ko'rsatish, xizmatda kamchiliklar bo'lganda jazolash shular sirasiga kiradi. Ammo, xizmat davrida ham, undan tashqarida ham iroda, ong va hissiyotga ega bo'lgan kishilar o'zaro ta'sirlashadilar. Shuning uchun ham xizmatga oid munosabatlarni shaxsiy munosabatlardan, shaxsiy munosabatlarni esa xizmatdan tashqari munosabatlardan butunlay ajratib bo'lmaydi. Ta'lim vaqtida ham, ta'limdan tashqari holatlarda ham o'ziga xos his-tuyg'ularga, irodaviy sifatlarga, tafakkur va dunyoqarashga ega bo'lgan insonlar o'zaro munosabatlarga kirishadilar. Bu esa talabalar o'rtasidagi munosabatlarning chuqur ruhiy-emosional mazmunga ega ekanligidan dalolat beradi (1-rasm).

talabalardagi qarashlar, fikrlar, qiziqish va e'tiqodlarning o'xshashligi yoki umumiyligi.
Bunday kishilar hamfikrlar.

talabalarning hamkorlikdagi hayot faoliyatlarida shakllanadi. Qurollar va harbiy texnikaga birqalikda xizmat ko'rsatish, umumiyligi vazifalarni bajarayotganda yakka tartibdag'i xatti-harakatlarni o'zaro kelishib olish zarurligi kabilardir.

talabalardagi ichki tuyg'u hisoblanadi. O'zining o'rtog'iga nisbatan hurmat va ishonch tuyg'usiga ega askar yordamida, umumiyligi ish jarayoni ko'tarinki faoliyatga aylanadi.

Rasm. Har xil talabalarni bir jamoaga birlashtiruvchi asoslar.

Guruhdagi o'zaro munosabatlar kishilar xulq-atvoriga juda kuchli ta'sir ko'rsatadi. Talabaning o'z ofitseriga bo'lgan ichki sub'ektiv munosabati unda harbiy xizmatga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Qandaydir sabablarga ko'ra, ushbu munosabat salbiy bo'lsa, bo'ysunish majburiy, xizmat jarayoni esa zerikarli bo'ladi, natijada kelishmovchilik va ko'ngilsiz holatlар kelib chiqadi. Aksincha, ofitser-o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi ijobiy munosabat xizmatni osonlashtirib, uni sevimli mashg'ulotga aylantiradi. Bu esa talabalarda kerakli jangovar sifatlarni tarbiyalashga yordam beradi. Guruhlardagi harbiy intizomni

mustahkamlashda o‘zaro munosabatlar mazmuni katta ahamiyatga ega. Qayerda o‘zaro munosabatlar harbiy nizomlar asosiga qurilgan bo‘lsa, o‘sha joyda harbiy intizom mustahkam bo‘ladi.

Motivlarning navbatdagi toifasiga, ya’ni ichki motivlar turkumiga individual xususiyatli motivlar kiradiki, ular talaba shaxsida o‘qishga nisbatan individual maqsadni ro‘yobga chiqaruvchi qo‘zg‘alish negizida paydo bo‘ladi. Chunonchi, bilishga nisbatan qiziqishning vujudga kelishi shaxsning ma’naviy (madaniy) darajasini oshirish uchun undagi intilishlarning yetilishidir. Bunga o‘xshash motivlarning ta’sirida o‘quv jarayonida nizoli, ziddiyatli vaziyatlar yuzaga kelmaydi. Albatta bunday toifaga taalluqli motivlar paydo bo‘lishiga qaramay, ba’zan qiyinchiliklar vujudga kelishi ehtimol, chunki bilimlarni o‘zlashtirish uchun irodaviy zo‘r berishga to‘g‘ri keladi. Bunday xossalarga ega bo‘lgan irodaviy zo‘r berishlar tashqi halaqit beruvchi qo‘zg‘atuvchilar (qo‘zg‘ovchilar) kuchi va imkoniyatini kamaytirishga qaratiladi. Ta’lim jarayonida bunday vaziyatlarni yaratish o‘qituvchining muhim vazifasi hisoblanib, uning faoliyati ichki anglanilgan motivlar talabalar xulq-atvorini shunchaki boshqarish bilan cheklanmasdan, balki ular shaxsini shakllantirishga, ularda maqsad qo‘ya olish, qiziqish uyg‘otish va ideallarni tarkib toptirishga qaratiladi

Psixologik ma’lumotlarning ko‘rsatishicha, tanlangan xatti-harakatlar oqilona, omilkor, odilona ekanligi to‘g‘risida qarorga kelinganida, maqsadga muvofiqligi ishonchli dalillar ustiga qurilganida ushbu jarayonlar qiyinchiliksiz sodir bo‘ladi. Biroq aksariyat hollarda qarorga kelish murakkab jarayonga aylanadi, buning natijasida motivlar kurashi paydo bo‘ladi, binobarin, tanlash, yakdillikka kelish muddati birmuncha uzoqlashadi. Masalan, harbiyda ish joyini almashtirish xoshish-istagi tug‘ildi deb aytaylik, biroq unda boshqa xususiyatga ega bo‘lgan intilishlari hukm surishi mumkin, o‘z navbatida ular ishxonani o‘zgartirishga to‘sinqinlik ham qiladi. Jumladan, ish joyini o‘zgartirish maoshning yangi ishxonada biroz yuqoriligi bilan bog‘liq bo‘lsa-da, lekin yangi muhitga va jamoaga, notanish shart-sharoitga, boshqacha talabga moslashish (ko‘nikish) zarurligini taqozo etadi. Ana shu tarzdagi munosabatlar bilan motivlar kurashi yuzaga keladi, uning negizida:

a) yangi ish joyidan, b)ichki qanoatlanish tuyg‘usidan voz kechish kerakmi; yoki v) qimmatli imkoniyat tug‘ilishi, g) uning istiqboli evaziga o‘zining boshqa ehtiyojlaridan yuz o‘girishi lozimmi degan motivlar kurashadi.

Harbiy faoliyatdagi o‘zaro munosabatlar har xil ichki va tashqi omillar ta’sirida o‘zgarib turadi. Zamonaviy harbiy texnika va quollarning murakablashganligi, ularning bir nechta kishilar tomonidan boshqarilishi bo‘linmadagi va har bir harbiy xizmatchidagi mas’uliyat hissini nihoyatda oshiradi. Ularni boshqarishda aniqlik va hushyorlik, harakatlardagi o‘zaro muvofiqlik talab etiladi. Bularning hammasi talabalarni bitta jamoa atrofiga birlashtiradi, har bir kishining umumiyl ish uchun mas’uliyatini oshiradi.

Insonlarga o‘tkazadigan ta’siriga ko‘ra, shaxsiy munosabatlar o‘zaro munosabatlar tizimida alohida o‘rin tutadi. Bunday munosabatlar stixiyali ravishda qaror topadi (yoqtirish, yoqtirmaslik, befarqlik, do‘stlik, xayrixohlik

va hokazo). Kundalik hayotda bunday munosabatlarga har doim ham e'tibor berilavermaydi. Ammo, shaxsiy munosabatlar katta ta'sir kuchiga ega bo'lib, doimiy e'tiborni hamda izchil boshqaruvni taqozo qiladi.

Kundalik faoliyat jarayonida talabalar amalga oshiradigan har xil o'zaro aloqalar va muloqotlar jamoadagi o'zaro munosabatlar tizimini tashkil etadi. Aynan ushbu jarayonda shaxslar va jamoalar o'rtasidagi o'zaro ta'sirlashuv shakllari paydo bo'ladi va rivojlanadi.

Motivlar kurashida u yoki bu tarzda qarorga kelishni ma'qullash (e'tirof qilish) yoki ma'qullamaslik (e'tirof qilmaslik) to'g'risidagi mulohazalarni tashlil qilish (ularni chamalash) bilan cheklanib qolmasdan, balki o'zaro ziddiyatli, bir-birini inkor etuvchi harakatlarni tatbiq etishga undovchi qabildagi motivlar kurashi ham tug'ilishi mumkin. O'zaro qarama-qarshi motivlarning salmog'i qamrovli bo'lsa, shaxsni faoliyatga undovchi ehtiyojlarning ob'ekti o'zining qiymati bilan o'zaro baravarlashsa, u holda bunday motivlar kurashi ularga hamohang tarzda kuchli kechadi. Mabodo shaxsda televidenieda film ko'rish xoshishi bilan do'stining tug'ulgan kuni bilan tabriklash uchun borish istagi o'rtasida ruhiy kurash yuzaga kelsa, motivlar kurashi sodir bo'lmaydi, chunki bunday mahalda shaxsda filmni tomosha qilish istagi (intilish) o'zidan o'zi yo'qoladi. Lekin motivlar kurashi hamisha ham shunday yengil o'tadi deb xulosa chiqarmaslik kerak, bunda munosabat, xoshish shaxs uchun qanchalik muhim ahamiyat kasb etishiga ko'p jihatdan bog'liq. Jumladan, insonni safarga otlanish (tayyorgarligi) hamda qarindoshdagi to'yga tabriklash uchun borish istaklari (zarurati) o'rtasidagi motivlar kurashi o'zaro bir-biriga zid ekanligi tufayli faqat ulardan bittasini tanlash taqozo etilganligi sababli murosasiz kurash tariqasida keskin tus olishi mumkin. Shunga o'xhash motivlar kurashi natijasida muayyan qarorga kelishi yoki qaror qabul qilish vujudga keladi, bunda shubshalanish, sustlik, loqaydlik, ikkilanish singari sifatlar (goho illatlar) faoliyat doirasidan siqib chiqarilib, butun diqqat e'tibor qarorni amalga oshirishga yo'naltiriladi. Mabodo qarorga kelinganidan keyin ham jur'atsizlik shaxsni ikkilanish sari yetaklashda davom etaversa, u holda irodaviy harakat tub ma'nodagi harakatdan, shijoatdan, sobitqadamlikdan, belgilangan maqsad sari intilishdan mahrum ekanligini aks ettiradi. Maqsadga erishish uchun shaxs o'zini tayyorlaydi, psixologik va statistik kutilmalar o'zaro tafovutlanishi yuzasidan axborotlarni umumlashtiradi.

O'zaro munosabatlar tizimi jamoadagi rahbarlik usullariga, ijtimoiy-psixologik muhitga, an'analarga, harbiy intizomga va shaxsiy tarkibning o'z vazifalariga bo'lgan munosabatlariga ta'sir ko'rsatadi. Ushbu sanab o'tilgan omillar esa jamoaning rivojlanganlik darajasini belgilaydi.

Ma'lumki, harbiy guruhlardagi o'zaro munosabatlar umumharbiy nizomlar va axloq me'yorlari bilan tartibga solib turiladi. O'zaro hurmat, jangovar o'rtoqlik, jamoatchilik ishlarida faol ishtirokt etish, har qanday sharoitda ham o'rtoqlariga yordam berishga intilish kabilalar harbiy nizomlarga asoslangan o'zaro munosabatlarga xos.

Ofitserlar va talabalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar yakkaboshchilik,

turli yoshdagi harbiy xizmatchilar o'rtasidagi munosabatlarda ma'lum masofani saqlash, o'zaro hurmat va boshliqlarning obro'si kabi tamoyillarga asoslanadi. Boshliq va komandirlarga so'zsiz bo'y sunish harbiy xizmatchi shaxsini yerga urmaydi. Chunki, ularning qiziqishlari o'zaro mos keladi, ular bir maqsad, Vatan himoyasi uchun xizmat qiladilar. Jamoada harbiy nizomlarga asoslangan o'zaro munosabatlarni shakllantirish ko'p jihatdan askarlarning jamoaga moslashuviga, ularning muloqot usullariga va ruhiy jihatdan qanchalik mosliklariga bog'liq bo'ladi. Ushbu ko'rsatkichlarni bilgan holda guruhdagi o'zaro munosabatlarni boshqarish mumkin.

O'zaro munosabatlarning har qanday shaklida turli xil ijtimoiy-psixologik hodisalar yuz berib turadi. Shunday hodisalardan biri taqlid bo'lib, inson shaxsining kamol topishida uning o'rni beqiyos, har qanday inson hayotda kimgadir taqlid qiladi, unga o'xhashga harakat qiladi. Psixologlar tili bilan aytganda insonlardagi ijtimoiy bilim va tajriba manbalaridan biri - taqliddir.

Munosabatlarda paydo bo'ladigan yana bir ijtimoiy - psixologik hodisa musobaqa yoki o'zaro raqobat hisoblanadi. Musobaqa insonlarni faollashtiruvchi ta'sir kuchiga ega. Ushbu hodisadan guruhlardagi jangovar va ijtimoiy-siyosiy tayyorgarlik darajasini oshirishda foydalanish maqsadga muvofiq.

Bundan tashqari, talabalar o'rtasidagi munosabatlar boshliqlar va bo'y sunuvchilar, kattalar va kichiklar, shuningdek, o'zaro tenglar o'rtasidagi munosabatlarga bo'linadi. Bunday munosabat-larning mazmuni O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining intizom nizomida bayon etilgan.

Shuni eslatib o'tish o'rinniki, qarorga kelish, uni amalga oshirishda qiyinchiliklarni bartaraf etishda irodaviy zo'r berish muhim ahamiyat kasb etadi. Aksariyat psixologik holatlarda inson tomonidan qarorga o'z ehtiyojlarining ustuvorligi darajasi ta'sirini zaruriy chora tariqasida yengish bilan uyg'unlashgan, jiddiylik, zo'riqish xususiyatlari ichki zo'r berish jarayoni bilan uzviy bog'liqlikka ega. Shaxs o'zidagi qarama-qarshiliklarni yengishga nisbatan bunday munosabat (zaruriyat) birinchidan, sub'ektning ayrim istaklari, mustashkamlangan salbiy odatlari; ikkinchidan, turmush hodisalariga nisbatan ko'nikish hissi; uchinchidan, ma'qullanilmagan axloq-odob tamoyillari, an'analar bilan kurashining kechishi irodaviy aktning o'ziga xos xususiyatga ega bo'lgan xislati (sifati) hisoblanish irodaviy zo'r berish tomonidan idora qilinadi.

Qiziqish shaxsnинг muhim psixologik jabhalaridan biri hisoblanib, unda talabaning individual xususiyati bevosita mujassamlashadi. Qiziqish-talabalarning dunyoqarashi, e'tiqodlari, ideallari, ya'ni uning oliy maqsadlari, ezgu niyatlari, orzu umidlari bilan bevosita muhim rol o'ynaydi hamda ularning muvaffiqiyatli kechishini ta'minlash uchun xizmat qiladi. Qiziqish bilimlarni ongli, puxta, barqaror, anglagan holda o'zlashtirishda, ko'nikma va malakalarni shakllantirishda, shaxs qobiliyati, zehni, uquvchanligi rivojlantirishga, olamni mukammaliroq tushunishga, bilim saviyasining kengayishiga yordam beradi. Qiziqish motiv singari borliqning mo'jizakor tomonlarini bilishga, fan asoslarini egallahsga faoliyatning turli-tuman shakllariga nisbatan ijodiy yondashishni vujudga keltiradi, mehnatga, ta'limga

mas'uliyat bilan munosabatda bo'lishni shakllantiradi, har qaysi yakka (individual) shaxsda ishchanlik, g'ayrat-shijoat, yengilmas irodani tarkib toptirishga puxta psixologik shart-sharoitlar yaratadi. Qiziqishning psixologik mohiyatidan kelib chiqqan holda yondashilganda, qiziqish, insonda intilish, faoliik, ichki turtki, ehtiyojni ro'yobga chiqarish manbai rolini bajaradi.

Jamoa kayfiyati, jamoa a'zolarida u yoki bu hodisaga nisbatan paydo bo'ladigan hissiyotlar majmuasi. Jamoa kayfiyati juda katta ta'sir kuchiga ega bo'lib, talabalar xulq-atvori va faoliyatining motivi hisoblanadi.

Darhaqiqat jamoa kayfiyatining ba'zi turlari (ishtiyoyq, muvaffaqiyatga bo'lgan ishonch, ko'tarinki kayfiyat) uning muvaffaqiyatiga omil bo'lsa, boshqalari (yomon kayfiyat, o'z kuchiga ishonmaslik, zerikish, xafalik va norozilik) esa aksincha, jamoaning imkoniyatlarini pasaytiradi.

Bundan tashqari harbiy jamoalar o'ziga xos an'analarga ega bo'ladilar. Jamoaning o'ziga xos biron bir xususiyatini vaqt o'tishi bilan saqlab qolish hodisasiga an'ana deyiladi.

Xulosa va tavsiyalar. jamoa yana o'ziga xos ijtimoiy-psixologik muhit bilan ham xarakter-lanadi. Ijtimoiy-psixologik muhit (mikromuhit, axloqiy muhit) murakkab tushuncha bo'lib, u o'z ichiga har bir talabadagi histuyg'ularni, ulardagi ijtimoiy ehtiyojlarning qondirilganlik darajasini (muloqot, o'zaro hurmat, do'stlik, qobiliyatlarini namoyon qilish darajasi va hokazo) va jamoa kayfiyatini oladi. Bir vaqtda jamoaning hamma a'zolarida yoki ularning ko'philibida namoyon bo'ladigan his-tuyg'ular va kechinmalar majmuasiga jamoa kayfiyati deyiladi.

Agar alohida bir shaxsdagi kayfiyat fiziologik, psixologik va boshqa ijtimoiy omillarga bir xil darajada bog'liq bo'lsa, jamoa kayfiyati esa eng avvalo ijtimoiy munosabatlar butun tizimi (iqtisodiy, siyosiy, g'oyaviy, ma'naviy) natijasi hisoblanadi. Ijtimoiy hayot esa insonlar hayotining moddiy va ma'naviy sharoitlari bilan belgilanadi.

Shunday qilib, ofitser-o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi ijobiy munosabat xizmatni osonlashtirib, uni sevimli mashg'ulotga aylantiradi. Bu esa talabalarda kerakli jangovar sifatlarni tarbiyalashga yordam beradi. Ta'lim vaqtida ham, ta'limdan tashqari holatlarda ham o'ziga xos his-tuyg'ularga, irodaviy sifatlarga, tafakkur va dunyoqarashga ega bo'lgan insonlar o'zaro munosabatlarga kirishadilar. Bu esa talabalar o'rtasidagi munosabatlarning chuqur ruhiy-emosional mazmunga ega ekanligidan dalolat beradi. Guruhdagi motivatsiya talabalar xulq-atvoriga juda kuchli ta'sir ko'rsatadi. Talabaning o'z ofitseriga bo'lgan ichki sub'ektiv munosabati unda harbiy xizmatga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya.-T:Universitet, 2002.-B.137.
2. Raximov F.B. Harbiy psixologiya va pedagogika asoslari Darslik.-B.;Umid, 2022.-151 b.
3. Uzoqov A.M. Harbiy psixologiya va pedagogika O'quv qo'llanma.-B.;Kamolot, 2022.-131 b.
4. Nasriddinov Ch.R. Harbiy psixologiya. O'quv qo'llanma T.;Fan, 2004.-123 b.

Журнал Оммавий ахборот воситаси давлат рўйхатидан 2020 йил 6
октябрда ўтган.

Журнал ҳар ойда бир марта ўзбек, рус ва инглиз тилларида нашр
этилади.

Журналнинг хажми 60x84, 1/8, А-4;

«Таълим ва инновацион тадқиқотлар» халқаро илмий-методик жур-
нали 2020 йил октябрдан нашр этилмоқда.

Педагогика, психология, филология ва тилшунослик, математика,
физика ва механика, техника фанлари, табиатшунослик, тарих ва фал-
сафа, туризм ва иқтисодиёт, ахборот коммуникацион технологиялари,
география соҳалардаги илмий ва илмий-услубий материалларни ўз ичи-
га олади. Нашр қилинган материаллар муаллифлари Ўзбекистон Респуб-
бликаси ҳамда яқин ва узоқ хорижнинг етакчи олимлари, тадқиқотчи-
изланувчилари.

Журналнинг калит сўзлари:

Олий педагогик таълим назарияси ва амалиёти; умумий
ва маҳсус педагогика ва психология, педагогика ва инновация,
интеграция, Ўзбекистон, Россия ва хорижий мамлакатларнинг таълим
тизими; таълим жараёни; кўп маданиятли ва минтақавий таълим; III
Ренессанс, XXI асрдаги таълим; таълим ва тарбия соҳасидаги миллий
ва қадрият устуворликлари; таълим сифатини мониторинг қилиш; уз-
луксиз педагогик таълим тизими; таълим дастурлари; умумий ўрта ва
ўрта маҳсус, касб-хунар таълимининг давлат таълим стандартлари;
ўқитувчиларни тайёрлаш тизимидағи таълим технологиялари.

Гувоҳнома рақами № 8882
Бош муҳаррир: Б.Б.МАЪМУРОВ

Босишга рухсат этилди 30.08.2022. Буюртма №8348.
«Бухоро вилоят босмахонаси» МЧЖда чоп этилди.

ISSN 2181-1717 (E)

9 772181 171701

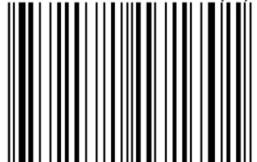
ISSN 2181-1709 (P)

9 772181 170902

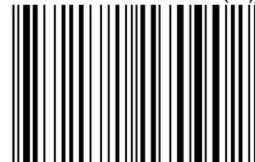

ISSN 2181-1717 (E)

9 772181 171701

ISSN 2181-1709 (P)

9 772181 170902